

Baba İshak (Babai) İsyanı (1240)

Anadolu Selçuklu Devleti'nde II.Gıyasettin Keyhüsrev döneminde Anadolu'da sosyal, ekonomik ve dini nedenlerden dolayı çıkan isyandır. Şii niteliklidir. Baba İshak isminde bir Türkmen dervişinin önderliğinde çıkan isyan, güçlükle bastırılrsa da devleti zayıflatır. Moğolların Anadolu'ya saldırmasına (1243 Köseadağ Savaşı) zemin hazırlar.

İstanbul (Yeniçeri) İsyanları (XVII.yy)

İstanbul'da çıkan Yeniçeri isyanlarıdır. Bazı dönemlerde ulemalarda katılmıştır. İsyanların nedenleri ulufelerin (üç ayda bir dağıtılan yeniçeri maaşları) zamanında dağıtılmaması, ödemelerin ayarı düşük akçelerle yapılması ve yeniçerilerin ^ yönetimde etkin olmak istemeleridir. Yeniçeriler ilk kez 1512'de Yavuz'un tahta çıkışı esnasında devlet işlerine karışmışlardır. İsyan eden Yeniçeriler, III.Mehmet döneminde 1587'de dönemin defterdarını öldürürler. 1622'de Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak isteyen Genç Osman'ı 1632'de IV. Murat döneminde Hafız Ahmet Paşa'yı öldürürler.

Vakay-ı Vakvakiye (Çınar Olayı) (1656)

Duraklama Dönemi'nde XVII. yüzyılda IV. Mehmet zamanında ekonominin kötüye gitmesinden sorumlu tutulan 36 devlet adamının Sultanahmet Meydanı'nda Yeniçerilerce öldürülmesi olayıdır.

Celali (Anadolu) İsyanları (XVII.yy)

Anadolu'da çıkan isyanlardır. İlk kez Yavuz zamanında Yozgat'ta isyan eden Bozoklu Celal'den ismini alır. Önemli isyanlar Canbolatoğlu, Karayazıcı, Deli Hasan, Kalenderoğlu isyanlarıdır. İsyanların çıkma nedenleri ekonomik durumun kötü olması, Anadolu halkından ağır vergilerin alınması, rüşvet ve iltimasın yaygınlaşması, Şiiliğe dayalı dini sorunlar, tımar sisteminin bozulması, devşirme devlet adamlarının Anadolu halkına kötü davranması, savaşlardan firar eden Yeniçerilerin Anadolu'ya geçmesi ve eşkiyalığın artmasıdır. Bilhassa Duraklama döneminde Anadolu'da etkin olan Celali isyanları asayiş ve güvenliği bozmuştur. Tarımsal üretim azalmış ve köyden daha güvenli yerlere kentlere göçler artmıştır. Sorunların kökenine inilmediği için aralıklarla isyanlar devam etmiştir. Kuyucu Murat Paşa, Köprülü Mehmet Paşa, IV. Murat gibi Duraklama Dönemi ıslahatçıları, isyanları şiddetle bastırmıştır. Celali İsyanları, Osmanlı-İran ve Osmanlı-Avusturya Savaşları'nda olumsuz etki yapmıştır.Devleti yıkmaya yönelik değil, yönetime karşı tepkidir.

Eyalet İsyanları (XVII yy.)

Merkeze uzak olan yerlerde devlet otoritesinin zayıflaması ve yöneticilerin halka kötü davranmaları sonucunda Bağdat, Basra, Yemen, Cezayir, Trablusgarp, Hicaz, Erdel'de çıkan ayrılıkçı faaliyetlerdir.

Edirne Olayı (1703)

Karlofça Antlaşması'ndan sonra padişah olan II.Mustafa, Edirne'ye çekilerek İstanbul'da devlet işlerini Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye bırakmıştır. Şeyhülislamın tutumundan rahatsız olmalarının yanı sıra başkentin İstanbul'dan Edirne'ye taşınacağı haberine tepki gösteren Yeniçeriler isyan eder. Ayaklanma sonucunda padişah II. Mustafa tahttan indirilerek yerine III. Ahmet geçirilmiştir. Şeyhülislam Feyzullah Efendi de öldürülmüştür.

Patrona Halil İsyanı (1730)

Lale Devri, İran savaşlarının devam etmesinin yanı sıra zevk ve eğlenceye dayalı hayat tarzının da zirvede olduğu bir dönem olmuştur. Halk savaşlardan dolayı sıkıntı çekerken devlet adamlarının zevk ve sefahat içinde olması ve halktan ağır vergilerin alınması İstanbul'da Patrona Halil İsyanı'nın çıkmasında etkili olmuştur. Aslen bir hamam tellakı olan Patrona Halil ve yandaşları isyanda başarılı olarak III. Ahmet'i tahttan indirerek yerine I. Mahmut'u tahta çıkarmışlardır. Damat Nevşehirli İbrahim Paşa da öldürülmüştür. Patrona Halil İsyanı'yla Lale Devri sona ermiştir. I.Mahmut, ziyafet bahanesiyle saraya çağırdığı Patrona Halil ve yandaşlarını ortadan kaldırmıştır.

Sırp İsyanı (1804)

Osmanlı Devleti'nde Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımı sonucunda Sırbistan'da Kara Yorgi önderliğinde çıkan ilk milliyetçilik isyanıdır. İsyanın çıkmasında Rusya ve Avusturya'nın kışkırtmaları, bölgedeki Yeniçerilerin ve Osmanlı yöneticilerinin halka karşı olumsuz davranışları, yapılan savaşlarda bölgenin tahrip olması etkili olmuştur. Rusya'yla yapılan 1812 Bükreş Antlaşması'nda önemli ayrıcalıklar kazanan Sırlar 1829 Edirne Antlaşması'nda özerklik 1878 Berlin Antlaşması'nda ise bağımsızlık kazanmışlardır.

Kabakçı Mustafa İsyanı (1807)

III. Selim döneminde yapılan Nizam-ı Cedit yeniliklerine karşı yeniçerilerin çıkardığı isyandır. İsyanın çıkmasında Şeyhülislam Topal Abdullah Efendi ve Sadaret Vekili Köse Musa'nın çalışmaları ve Yeniçerilerin çıkarlarını korumak istemeleri etkili olmuştur. Isyanda III. Selim öldürülerek yerine IV.Mustafa geçirilir.

Yunan İsyanı (1814-1829)

Avrupalı devletlerin kışkırtmaları ve milliyetçilik akımının etkisiyle çıkar. İsyanın elebaşı Yunan prensi Alexandr Ipsilanti'dir. 1814'te Etnik-i Eteryâ Cemiyeti'ni kuran Rumlar, Eflak'ta (Rusya'ya yakın bölgede isyan çıkararak yardım almak) bir isyan çıkarsalar da bölge halkı Rum olmadığı için destek vermez. İsyan kısa sürede bastırılır. 1821'de unanlılara yardım ederler. 1827'de Rusya-İngiltere-Fransa donanması Osmanlı donanmasını Akdeniz'de Navarin Baskını'nda yakar. İsyan esnasında yenilik girişiminde bulunan II. Mahmut, Yeniçerileri kaldırdığı için Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım ister. 1827-29 Osmanlı - Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti yenilince yapılan Edirne Antlaşması'yla Yunanistan'a bağımsızlık verilir. (İlk isyan eden topluluk Sırlar, ilk bağımsızlığa ulaşanlar Yunanlılardır.)

Yezidi İsyanı (1830)

İsyan Hakkari, Revanduz ve bugün Irak'ın kuzeyinde bulunan Sincar Dağı bölgesinde çıkar. Yezidilerin yapılmak istenen bazı düzenlemeleri kabul etmemeleri üzerine çıkardıkları isyan 3 içinde bastırılmıştır.

Mısır (Kavalalı Mehmet Ali Paşa) İsyanı (1833)

II. Mahmut döneminde Mısır valisi olan Mehmet Ali Paşa, Yunan İsyanı'ndaki yardımının karşılığı olarak Mora valiliğinin yerine Mısır'ın yanında Suriye ve Cidde valiliğini de ister ve bu isteğinin yerine getirilmemesi üzerine isyan eder. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Nizip Ovası'nda Osmanlı ordusunu yenmesi üzerine Osmanlı Devleti, denize düşen yılanı sarılır düşüncesiyle Rusya'dan yardım ister. Rusya Osmanlı'ya yardım bahanesiyle Ege Denizi'ne donanma gönderince İngiltere ve Fransa, Rusya'yı bölgede etkisiz hale getirmek için Osmanlı-Kavalalı arasında arabuluculuk yapar. Taraflar arasında 1833 Kütahya Antlaşması imzalanır. Mısır sorunu, 1840 Londra Konferansı'nda çözümlenir. Yönetim Kavalalı ailesine, topraklar Osmanlıya bırakılır. Böylelikle Mısır valiliği (hidivlik) saltanata dönüşmüştür.

Bosna Sırp İsyanı (1875)

Rusya'nın Panislavizm politikası ve sıcak denizlere inmek istemesi sonucunda Bosnalı Sırların çıkardığı isyandır. Osmanlı Devleti, isyanı kanlı bir şekilde bastırınca 1876 İstanbul (Tersane) Konferansı'nda Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti'nden azınlık haklarının genişletilmesini isterler. Azınlık hakları bahanesiyle baskı yapıldığını düşünen Osmanlı Devleti konferansı terk edince 1877-1878 Osmanlı-Rus (93) Harbi çıkar.

Arabi Mehmet Paşa Ayaklanması (1882)

Mısır'ın İngiliz işgaline ve bölgenin sömürgeleşmesine karşı çıkan isyandır. Slogan olarak "Mısır Mısırlıdır" kullanılmıştır.

Bomba Olayı (1905)

II. Abdülhamit'i cuma selamlığı esnasında öldürmek isteyen Ermenilerin II. Abdülhamit'in makam aracına bomba yerleştirmeleri olayıdır. II. Abdülhamit'in gecikmesi kurtulmasını sağlar.

31 Mart Olayı (1909)

II. Meşrutiyet döneminde meclisi dağıtmak, meşrutiyet rejimine son vererek bütün yetkileri tekrar padişah olan II. Abdülhamit'te toplamak için Avcı Taburları'nın ve gerici halkın çıkardığı mevcut rejimi yıkmaya yönelik ilk isyandır. İsyanı Rumeli'de İttihat Terakki tarafından kurulan Hareket Ordusu (komutanı Mahmut Şevket Paşa, kurmay subay Mustafa Kemal) bastırır. İsyan sonrasında II. Abdülhamit tahttan indirilerek yerine V. Mehmet Reşat geçirilir.

Bab-ı Ali Baskını (1913)

İttihat Terakki Partisi tarafından I.Balkan Savaşı sonrasında Londra Antlaşması'nı imzalayan Osmanlı hükümetine karşı yaptığı hükümet darbesidir. (23 Ocak 1913). Kamil Paşa hükümetine son verilir. Bab-ı Ali Baskını sonrasında İttihat Terakki mensupları, yönetimi tamamen ele geçirerek diktatör yönetime geçerler.

Kuvay-ı İnzibatiye Ayaklanması (1920)

İstanbul Hükümeti, Kuvay-ı Milliye'ye karşı 18 Nisan 1920'de İngilizlerin yardımıyla Kuvay-ı İnzibatiye'yi (Halifelik Ordusu) kurar. İstanbul Boğazı'nı denetim altında tutmak isteyen İngiltere, Kuvay-ı Milliye'nin Kocaeli ve Adapazarı yakınlarında olması işine gelmediği için Kuvay-ı İnzibatiye birliklerine her türlü silah ve cephane yardımında bulunur. 8 Mayıs 1920'de İzmit'e gelen Kuvay-ı İnzibatiye birlikleri, Ali Fuat Paşa tarafından dağıtılmıştır.

Afyon İsyanı (1920)

Afyon'da Çopur Musa önderliğinde Yunanlıların kışkırtmasıyla çıkan isyan Refet Paşa tarafından bastırılmıştır. Milli birliklerin bir kısmının isyanı bastırmak için bölgeye gönderilmesi Yunan kuvvetlerinin iç kesimlere ilerlemesine neden olmuştur.

Konya Ayaklanması (1920)

2 Ekim 1920'de çıkan, Konya Çumra, Karaman, Bozkır dolaylarında etkili olan isyanı Fransızlar da destekler. İsyancıların elebaşı Delibaş Mehmet'tir. Dini duyguları kullanarak halkı isyana teşvik eder. İsyân 15 Kasım 1920'de Refet Paşa tarafından tamamen bastırılır.

NOT: 1920'de bu isyanlardan başka A li Batı (Midyat, N usaybin), Şeyh Eşref (Bayburt), K oçgiri (Erzincan, Zara), C em il Ç eto (S iirt ve çevresi), M illi A şire t (Urfa, V iranşehir) isyanları çıksa da TBMM tarafından bastırılır.

Ermeni İsyanı (1920)

Fransızların desteği ile 10 Temmuz 1920'de Adana'ya giren Ermeni İntikam Alayı büyük katliamlar yapmıştır. Doğu illerindeki Ermenilerde saldırıya geçmişlerdir. Doğu Anadolu'ki Ermeni isyanlarını XV. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir bastırır. _

Pontus Rum İsyanları (1920)

TBMM'ye karşı Doğu Karadeniz'de Pontus Rum Devletini diriltmek için Aralık 1920'de çıkan isyandır. Pontus Rumları, bölgede kendilerinin çoğunlukta olduğunu iddia ederek, Anadolu'daki otorite boşluğundan yararlanarak

Yunanlıların ve İngilizlerin desteğiyle isyan ederler. TBMM'ye karşı çıkan isyanların içinde uzun sürenidir. 6 Şubat 1923'te düzenli ordu tarafından bastırılır.

Demirci Mehmet Efe ve Çerkez Ethem İsyanları (1921)

Yunanlılara karşı başarıyla mücadele eden ve isyanların bastırılmasında büyük emekleri dokunan Kuvay-ı Milliye birlikleri kendi başlarına hareket ediyorlardı. Belli bir otoriteye uyma alışkanlıkları yoktu. Bu disiplinsiz hareketleri bazen isyanların çıkmasında da etkili oluyordu. Yunan ilerleyişinin Kuvay-ı Milliye birliklerince durdurulamayacağı anlaşıncı düzenli orduya geçiş kararı alınır. Emir altına girmek istemeyen bazı Kuvay-ı Milliyeçiler düzenli ordunun kurulması çalışmalarını başlarken isyan ederler. Demirci Mehmet Efe, Burdur, Dinar ve Çal dolaylarında isyan çıkarır. 1 Aralık 1920'de başlayan isyanı 30 Aralık 1920'de Refet Paşa bastırır. Çerkez Ethem'de 27 Aralık 1920'de Kütahya, Gediz dolaylarında isyan çıkarır. I. İnönü Savaşı'nın bitmesinden sonra bu isyanda bastırılır. Çerkez Ethem, Yunanlılara sığınır. Bu isyan, Batı Cephesi'nde Yunanlılara karşı Türk kuvvetinin kırılmasına neden olmuştur.

Nasturi Ayaklanması (7 Ağustos-26 Eylül 1924)

Güneydoğu Anadolu'da Süryanilerin bağımsızlık için başlattığı isyan hareketi. İsyân İngiltere'nin kışkırtması ile başlamış ve İngiliz uçakları asilere yardım amacıyla Türk mevzilerine saldırmıştır. İsyân 26 Eylül'de kesin olarak bastırıldı. Sınırı geçerek kaçmak zorunda kalan Nasturiler de İngiliz mandasındaki Irak'a sığındılar.

Şeyh Sait İsyanı (13 Şubat 1925)

Lozan'da çözülemeyen Musul sorunu Haliç Konferansı'nda da çözülemeyince 1925 yılında Türkiye-İngiltere arasında gerginliğe neden olur. Türkiye askeri bir harekate hazırlanır. İngiltere Musul ve Kerkük'ü ve bölgedeki petrolleri elinde tutabilmek için Şeyh Sait ve taraftarlarını kışkırtarak Türkiye'de bir karışıklık ortamı yaratmak ve Türkiye'yi bölgeden uzaklaştırmak istemiştir. Diyarbakır'da 13 Şubat 1925'te 5000 silahlı isyancı tarafından çıkarılır ve Tunceli'de 3000, Erzincan, Bitlis ve Ağrı 3200 isyancı ortaya çıkmıştır. Mevcut cumhuriyet rejimini yıkmaya yönelik bir isyandır. Halkın dini duygularını da kullanarak bağımsız bir Kürt devletinin kurulması amaçlanır. İsyanı bastırmak için İsmet paşa Tahrir-i Sükun (Huzuru Sağlama) Kanunu'nu (4 Mart 1925) çıkararak bölgede olağan üstü hal ilan edilir. Diyarbakır ve Ankara'da İstiklal Mahkemeleri kurulur. İsyancılar yargılanarak cezalandırılır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası isyanda rolü olduğu gerekçesiyle kapatılır. (5 Haziran 1925) Şeyh Sait İsyanı, TBMM'nin Kerkük ve Musul politikasını olumsuz etkilemiştir. 1926 Ankara Antlaşması'yla Türkiye bölge petrollerinin % 10 hak alarak bölgeyi İngiltere'ye bırakmıştır.

Menemen Olayı (23 Aralık 1930)

Türkiye'nin ikinci muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkasına sızan bazı laik cumhuriyet ve rejim karşıtları partinin kurucusu olan Ali Fethi Bey'nin partisini kapatılmasından sonra İzmir'in Menemen ilçesinde olay çıkarırlar. Elebaşları olan derviş Mehmet, halkın dini duygularını galeyana getirir. "Şariat isteriz" sloganlarıyla Menemen sokaklarında olay çıkaranları bastırmaya çalışan Asteğmen Kubilay (gerçek adı Mustafa Fehmi) asilerce katledilir. Koparılan kafası bir sırığa asılarak Menemen sokaklarında gezdirilir. Şehri kuşatan jandarma isyanı bastırır.

NOT: Şeyh Sait ve Menemen İsyanları laik cumhuriyeti yıkmaya yönelik gerici isyanlar olup demokrasinin tam olarak yerleşmediğini göstermektedir. 1946'ya kadar çok partili hayata geçilememiştir.